

CENT ANYS DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. CENT ANYS DE PEDAGOGIA¹

Jordi Monés i Pujol-Busquets

*President d'honor de la Societat d'Història
de l'Educació dels Països de Llengua Catalana*

RESUM

Aquest text correspon a la conferència d'inauguració de curs de la Societat Catalana de Pedagogia que l'autor va impartir l'1 d'octubre de 2007. Es tractava d'una exposició visual i parlada en què es combinaven les imatges de personatges, institucions educatives i esdeveniments històrics amb el text llegit que es transcriu en aquest article. Tot coincidint amb el centenari de la fundació de l'Institut d'Estudis Catalans, l'autor va fer un repàs dels punts més significatius de la història de la pedagogia catalana del darrer segle, per bé que s'inclouen referències als mestres catalans de finals del segle XIX. En conjunt, s'ofereix una visió panoràmica de l'evolució de la pedagogia catalana en què —entre altres aspectes— es reflecteixen les influències foranes, les iniciatives més significatives, el problema de la llengua i la resistència cultural i educativa, sense perdre de vista les diferents etapes o períodes de la nostra història més recent.

PARAULES CLAU: història de l'educació, història de la pedagogia, Catalunya, pedagogia catalana.

ONE HUNDRED YEARS OF THE INSTITUTE OF CATALAN STUDIES. ONE HUNDRED YEARS OF PEDAGOGY

ABSTRAC

This text corresponds to the conference given by the author on 1 October 2007 to celebrate the beginning of the academic year at the Catalan Society of Pedagogy. The

1. Aquest text correspon a la conferència inaugural del curs 2007-2008 de la Societat Catalana de Pedagogia, que l'autor va impartir el dia 1 d'octubre de 2007 a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans. La conferència va ser il·lustrada a través d'un seguit d'imatges que completaven el text escrit que reproduïm a continuació.

presentation was spoken and included visual projections of personalities, educational institutions and historic events. The text of the conference is transcribed in this article. Coinciding with the centenary of the founding of the Institute of Catalan Studies, the author gave an overview of the most important points in the history of Catalan pedagogy in the last century, although references to Catalan teachers from the end of the 19th century were also made. All in all, the presentation gave a panoramic view of the evolution of Catalan pedagogy in which, amongst other aspects, foreign influences, significant initiatives, the problem of language and cultural and educational resistance are reflected without losing sight of the different stages or periods of our recent history.

KEY WORDS: history of education, pedagogy history, Catalonia, Catalan pedagogy.

1. INTEGRACIÓ A L'ESTAT MODERN. LA MANCA D'ENCAIX. DEFECTES ESTRUCTURALS

1.1. CREACIÓ D'UN ESTAT MODERN. APARENT MODEL FRANCÈS. CONNIVÈNCIA DE LES CLASSES DIRIGENTS CATALANES AMB EL NOU MODEL

Les classes dirigents espanyoles, a l'hora d'intentar establir una estructura política moderna que ja es començà a configurar a partir de les Corts de Cadis, adoptaren el model francès amb alguns canvis significatius quant a l'estructura sociomoral. Pel que fa al món educatiu, però, el paradigma era tot un altre. Hom partia de la base d'un model mixt: l'ensenyament superior dependria del Govern central, el mitjà de les diputacions i el primari dels ajuntaments.

Es tractava, en realitat, d'una fal·làcia, perquè ni les esmentades institucions tenien llibertat per aplicar cap tipus de programa específic ni tampoc facilitats econòmiques per endegar un programa capaç de solucionar mínimament la problemàtica quantitativa de l'ensenyament. Aquesta situació sociolaboral determinà que molts pares es veiessin obligats a renunciar a l'educació de llurs fills i que aquest fet originés que la desproporció oferta-demanda no fos tan gran.

Altrament, cal no oblidar que l'estructura educativa, que dividia l'ensenyament en tres graus: elemental, mitjà i superior, que s'havia començat a treballar durant el Trienni Liberal (1820-1823), no acabà de superar l'herència medieval. Es va mantenir el batxillerat amb una fórmula sense sortides laborals pròpies.

El batxillerat era una avantsala de l'ensenyament superior, tot i que la majoria dels estudiants de batxillerat, majoritàriament xicots, no continuaven els estudis universitaris. Hom justificava aquesta contradicció dient que s'adquiria una cultura general. D'altra banda, una societat que iniciava la industrialització necessitava uns tècnics qualificats que l'estructura educativa no facilitava.

La connivència de les classes dirigents catalanes amb l'estructura suara esmentada s'ha de considerar quasi total. Tot i que aquestes classes no hi tingueren una participació decisiva, ni molt menys, acabaren acceptant aquest Estat que considerava que el centre, en aquest cas el Govern de Madrid, ho havia de controlar pràcticament tot. Quant als mestres catalans acceptaren, amb més o menys resignació, el paper que l'estructura escolar, aparentment descentralitzada, els assignava.

1.2. LA REALITAT SOCIOCULTURAL I SOCIOEDUCATIVA

La burgesia catalana, que s'havia aliat durant la dècada reformista (1844-1854) amb les classes oligàrquiques de l'Estat espanyol per defensar-se de la classe obrera i assegurar el mercat espanyol per als seus productes industrials, no treia d'aquesta aliança tot el rèdit que esperava. A mesura que avançava el segle XIX, els industrials catalans s'adonaven que l'estructura política i indirectament econòmica no satisfia les seves aspiracions.

Després del fracàs de la Revolució de Setembre (1868-1875), que va intentar superar les mancances de la democràcia liberal, durant la Restauració i seguint, en part, l'experiència d'aquests anys, aparegueren les primeres reclamacions al Govern de la monarquia i directament a la mateixa corona per reivindicar la singularitat de la tradició cultural i idiomàtica del país, en les quals sempre apareixia la problemàtica educativa i la llengua, amb més o menys pes, segons els casos.

En el món escolar, això es concretà especialment en el Congreso Pedagógico de Barcelona del 1888, any de l'Exposició Universal, on es va sol·licitar, sense èxit, però, la reintroducció del català a l'escola, de moment només al parvulari i com a avantsala per aprendre millor la llengua castellana. Les reivindicacions no quedaren únicament circumscrites a la llengua, sinó que hi trobem més d'una referència a la geografia i a la història del país, ignorades totalment en els programes escolars.

1.3. RECORD DELS MESTRES CATALANS DE FINALS DEL SEGLE XIX

Voldria finalment fer esment d'una qüestió que convé tenir molt en compte i que mereixeria que estudiéssim amb més deteniment. Faig referència al fet que a Catalunya apareixen, en aquests anys, una sèrie de mestres que prefiguren els grans educadors que sorgiran a principis del segle XX i dels quals m'ocuparé més

endavant. A tall d'exemple, us recordaré quatre mestres representatius d'un col·lectiu que tenia, poca o molta, consciència de pertànyer a un grup amb característiques pròpies. Heus aquí els seus noms: Ot Fonoll, Francesc Feliu i Vegués, Antoni Balmanya i Antoni Bori i Fontestà.² Són personatges que us recordo com una mostra significativa d'aquests mestres que sobresortien per damunt d'una mitjana que podia fer pensar en la idea del «mestretites».

No podem oblidar, d'altra banda, un altre aspecte molt interessant d'aquest període, del qual generalment ens oblidem. Em refereixo al paper que van desenvolupar moltes mestres en defensa de llurs drets professionals. En aquest sentit, val la pena recordar que fou el primer col·lectiu que va aconseguir una equiparació de salaris amb els seus companys masculins.³

2. LA CRISI COLONIAL DEL 1898 I LES DERIVACIONS POSTERIORS

Ja des de finals del segle XIX, com ja apuntava, i especialment des de principis del segle XX, es posava sobre la taula la crisi latent que presentaven els dos grans partits de la Restauració: liberals i conservadors. En l'àmbit de l'Estat espanyol, aquesta situació tindrà derivacions en el camp de l'ensenyament, la qual cosa implicava un qüestionament des de diverses instàncies.

En el cas català, arran d'aquest nou context, adquiriren un gran protagonisme els dos sectors que tindrien una presència més gran en el món politicoeducatiu del segle XX, especialment en els períodes d'una certa llibertat democràtica. Es tracta, evidentment, del catalanisme i de l'obrerisme, en les seves diferents versions. Ja veurem més endavant les solucions que un cert gruix de les classes dirigents espanyoles, amb efluvis militaristes, adoptaran per restaurar les essències de la pàtria, amb molt èxit en determinats moments.

2. Ot Fonoll fou un dels mestres de la primera generació que es va formar a Madrid. Director de les Escoles Normals de Lleida i Barcelona, va estar amatent als canvis de l'època i fou, en certa manera, un resistent enfront de la uniformització lingüística. Francesc Feliu i Vegués, que exercí durant quaranta anys a Badalona, fou un mestre laic, tolerant, acadèmic de la Reial Acadèmia de Ciències, molt preparat, realment un revulsiu en la societat del seu temps. Antoni Balmanya fou un precursor de la renovació pedagògica que inicià el magnífic estol de mestres que sorgiran a les escoles de les comarques gironines. Antoni Bori i Fontestà, deixeble i col·laborador de Feliu i Vegués, tindrà un paper decisiu en la modernització i, sobretot, la catalanització de l'escola.

3. Tot i que va continuar havent-hi una discriminació a favor dels mestres masculins, especialment en els llocs de direcció, el Reial decret que equiparava salaris va ser un pas endavant molt important.

2.1. SOLUCIONS POSITIVES QUE ADOPTARAN ELS ORGANISMES DEPENDENTS DE L'ESTAT PER INTENTAR POSAR FI A LA CRISI EN EL MÓN EDUCATIU

— La primera solució està clarament relacionada amb el món educatiu. Em refereixo a la creació del Ministerio de Instrucción Pública y Bellas Artes, el 1900; fins aleshores no es comptava amb ministeri propi. Amb aquesta actuació, els problemes del món educatiu tindran més possibilitats de resoldre's.

— L'altre aspecte que convé ressaltar és l'establiment, l'any 1907, de la Junta de Ampliación de Estudios, que tindrà una certa incidència en el context escolar, especialment a partir del 1911, gràcies a la concessió de beques a un nombre important de mestres per conèixer les institucions pedagògiques estrangeres, ajuts als quals s'acolliren alguns educadors/res del nostre país.

— Finalment, vinculat també als organismes governamentals, no hem d'oblidar l'establiment de l'Escuela de Altos Estudios del Magisterio, el 1909, un precedent de les facultats de pedagogia, a la qual estudiaren diversos catalans i catalanes, estudis imprescindibles per entrar a formar part d'una certa elit del magisteri.

Quant als organismes catalans, dependents del Ministeri, que tingueren un paper capdavanter i renovador, recordaré:

— La sucursal de la ILE (Institución Libre de Enseñanza), creada a Sabadell per Fabián Palasí el 1895.

— Les Converses Pedagògiques de Girona, que començaren el 1903 i s'estengueren per tot Catalunya.

— L'Extensión Universitaria que es creà el 1905 a la Universitat de Barcelona promoguda pel rector Rafael Rodríguez Méndez.

— Finalment, l'Escola Normal de Girona (1914-1923), amb Cassià Costal com a director destacat, que superà, almenys en part, la mediocritat general de les escoles de magisteri catalanes.

2.2. LA RESPOSTA DE LA SOCIETAT CATALANA

El xoc que representà la crisi colonial tingué conseqüències quasi immediates en el món polític-social, que determinaren l'aparició de nous partits polítics que acabaren dominant els ajuntaments i les diputacions, especialment a les zones urbanes. El caciquisme començarà a fer marxa enrere i el catalanisme i l'obrisme centraran el debat polític i l'activitat en el món educatiu.

La idea dels grups renovadors partia, en ambdós casos, de la premissa que si l'escola és un reflex de la societat, si canviem l'escola canviarem la societat.

Quant al catalanisme i l'obrerisme, tot i que els seus objectius eren radicalment diferents, en aquesta concepció sobre el canvi de la societat presentaven molts punts de contacte.

2.2.1. *El catalanisme polític*

Pel que fa al catalanisme polític, la Lliga Regionalista⁴ encapçalà el moviment i el seu líder, Enric Prat de la Riba, es va proposar, amb la col·laboració de Joan Bardina, un exseminarista, la reforma de l'escola sense fer massa trencadissa, tot i que, en aquella societat, qualsevol proposta de canvi provocava recels a les classes dirigents establertes a Madrid.

Probablement, els dos aspectes que cal remarcar de l'activitat del catalanisme polític durant aquests anys són aquests:

— Quant als seus trets ideològics, hi tenen un paper important els postulats del regeneracionisme espanyol, que a Catalunya acabaria prenent la forma del noucentisme, el qual anava més enllà d'una proposta fonamentalment teòrica, ja que proposava un programa concret que cercava les seves coordenades en el món clàssic.

— L'aplicació pràctica de la seva doctrina en el món de l'ensenyament. No es pot oblidar l'interès per la modernització educativa, que derivà d'una manera especial en la preocupació per conèixer tot allò que passava als països d'avantguarda en el camp educatiu.

2.2.1a. *Activitats privades. Creació d'escoles renovadores*

La idea inicial de Prat de la Riba era la creació d'un nombre important d'escoles. Joan Bardina, però, li va aconsellar que prèviament s'havia d'establir una Escola de Mestres privada finançada per la societat civil, perquè els que sortien de les Normals de l'Estat no estaven prou preparats, ni pedagògicament ni, sobretot, nacionalment. Aquest centre, que esdevindrà un referent per a les noves escoles de formació de mestres que es crearan més endavant, va durar només dos cursos, atès que no va aconseguir el permís per lliurar títols oficials, reservat només a les escoles de l'Estat.

Al marge d'aquesta escola, van anar sorgint establiments docents arreu de Catalunya, especialment en zones urbanes, amb el propòsit d'oferir una escola

4. Creada amb la idea de representar globalment el catalanisme naixent, acabarà sent la portaveu dels sectors conservadors del catalanisme.

més vinculada socioculturalment al país. Aquests centres, almenys en els primers temps, no sempre van reeixir des de l'angle pedagògic. L'Església catalana va tenir un cert paper en aquesta renovació pedagògica, circumscrita més aviat, però, a casos individuals.

2.2.1b. Introducció del català a l'escola

Cal parlar, en primer lloc, de la creació, el 1898, de l'Escola Sant Jordi, la primera escola que fa del català la llengua vehicular, i l'establiment, l'any següent, de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que va prestar ajut, malgrat les limitacions legals, a la catalanització de l'escola, que prendria una gran volada entre el 1914 i el 1923. Al marge de l'Escola Sant Jordi, apareixeran diversos centres a tot el país, sempre, però, percentualment minoritaris.

2.2.1c. Activitats públiques. Ajuntaments, pressupost de cultura del 1908, diputacions, Mancomunitat

Els canvis que s'observen en les institucions públiques autòctones incidiren en diverses propostes de modernització de l'escola, no sempre factibles perquè l'ensenyament depenia totalment de l'Estat. Malgrat que els ajuntaments i les diputacions estaven en mans dels sectors reformistes, hom només hi podia actuar de manera indirecta. La primera gran proposta renovadora fou el pressupost extraordinari de cultura de l'Ajuntament de Barcelona del 1908,⁵ que projectava la creació de quatre centres pilot on s'aplicaria el bilingüisme, la coeducació, la neutralitat escolar i la dignificació del mestre, projecte que generà un gran debat i dures crítiques sobretot per part de l'Església i el Partit Republicà Radical (PRR), tot i que per motius diferents. Malgrat la seva aprovació, aquest pressupost extraordinari no tirà endavant per la manca d'acceptació per part del Govern central.

Davant de la impossibilitat de l'establiment de nous centres pedagògics, hom es decantà vers els canvis qualitius. En aquest sentit, convé assenyalar les colònies organitzades per molts ajuntaments catalans; les cantines; els centres experimentals, generalment escoles a l'aire lliure; les revistes i els organismes pedagògics, i les escoles d'estiu organitzades per la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya.

Finalment, cal referir-se a la participació dels organismes públics catalans a la catalanització de l'escola, que pren carta de naturalesa a partir sobretot del 1918,

5. La bibliografia sobre aquest esdeveniment és molt àmplia. No cal insistir-hi.

quan el català esdevé llengua oficial de totes les activitats educatives organitzades per l'Ajuntament i la Diputació de Barcelona i la Mancomunitat de Catalunya.

2.2.2. *L'obrerisme*

D'altra banda, quasi paral·lelament amb el catalanisme, emergeix, també, amb gran força, el republicanisme, moviment dividit entre els que aspiraven a solucions federals, representats pel moviment llibertari, i els que proposaven una Espanya unitària, en aquest cas de la mà, sobretot, del Partit Radical, el primer partit espanyol de caràcter modern.

2.2.2a. El moviment llibertari

Els trets més característics de l'ensenyament llibertari poden concretar-se en els punts següents:

- Ensenyament integral que representava donar la mateixa importància a l'ensenyament llibre que a la formació vinculada al món de l'activitat professional.
- Vocació internacionalista, si més no per conèixer què passava al voltant nostre.
- Llibertat de l'infant.
- Novetats pel que fa als continguts, amb la introducció de disciplines científiques.

La seva implantació no es limità a la Catalunya estricta sinó que adquirí, a més, una importància remarcable al País Valencià, així com també en altres zones de l'Estat, especialment Andalusia. L'acusació, sense proves, de Ferrer i Guàrdia, per la seva participació en la revolta de la Setmana Tràgica (1909), i la seva execució sumària van tenir i encara tenen un gran ressò internacional. L'actitud governamental enfront d'aquesta qüestió produí molts problemes en aquest moviment, el qual, però, tot i les dificultats, continuà la seva activitat educativa.

2.2.2b. El Partit Republicà Radical. L'espanyolisme català d'esquerres

Es tracta d'una obra educativa que es pot considerar més politicoescolar que no pas pedagògica, per la qual cosa no m'hi referiré quan parli de renovació

pedagògica. La seva influència escolar a les zones urbanoindustrials fou més rellevant del que hom pensa. Aquesta importància es deixà sentir primordialment en les escoles establertes pel Partit Radical a la primera dècada del segle XX i en la política escolar de molts ajuntaments catalans, de la qual no hem d'oblidar les propostes per tal d'impulsar l'ensenyament dependent de l'Estat central.

En aquesta política educativa hi tingué un paper destacadíssim Hermenegildo Giner de los Ríos, germà de Don Francisco, sobretot com a regidor de l'Ajuntament de Barcelona. Gràcies al seu tarannà dialogant, es guanyà la simpatia dels seus enemics, malgrat la seva animadversió, a vegades malaltissa, envers el catalanisme polític.

3. LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA

Els canvis polítics de principis del segle XX afavoriren aquesta renovació. Hi intervingueren diversos grups amb una reivindicació comuna: renovar l'escola per superar l'ambient casernari i situar la llibertat de l'infant en un primer pla. Les diferències entre aquests dos grups se centraven en els objectius i les finalitats.

3.1. LA RENOVACIÓ EN EL MARC DEL CATALANISME POLÍTIC

Aquest tipus de renovació és un concepte més proper a la idea de pedagogia transformadora que no pas a la denominació d'innovació pedagògica. El moviment de l'Escola Nova, del qual deriva la dita renovació, es fonamenta primordialment en:

— La necessitat d'adaptar els mètodes a les exigències del desenvolupament natural de la intel·ligència infantil, seguint els diferents estadis d'aquest desenvolupament.

— La utilització dels ressorts naturals de l'activitat i l'esforç que trobem en els organismes vivents per a una mobilització de les activitats profundes.

— L'actitud del mestre, el qual no ha d'influir en la formació de l'infant. La seva missió és purament d'observació i ajut quan el discent ho demana. La seva funció específica és dirigir l'activitat psíquica de l'infant i col·laborar al seu creixement psicològic.

— A l'escola s'aprèn a viure, i per aprendre a viure en una societat on les relacions socials són molt complexes, l'activitat de l'educand s'ha de desenvolupar.

par amb tota llibertat, per poder adquirir l'experiència necessària per adequar-se a l'ambient.

3.1.1. *Influències de fora*

Es tracta, com ja he assenyalat, d'un dels trets més sobresortints de la dita renovació. Em limitaré a assenyalat les més importants, d'acord amb la seva procedència:

- Madrid. Institución Libre de Enseñanza. Influències i coincidències.
- Itàlia. Montessori i Gentile.
- França. Cousinet, Freinet. Influència del jacobinisme i el laïcisme.
- Bèlgica. Decroly.
- Suïssa. Institut Rousseau, Claparède, Bovet, Piaget, Ferrière.
- Món de parla anglesa. Escoles noves angleses. Pragmatisme. Dewey. Pla Dalton.

A continuació em referiré a les escoles més emblemàtiques i als trets que les caracteritzaven:

Escola Horaciana: creada per Pau Vila (1905-1912). L'educació per damunt de la instrucció. Respecte per la personalitat de l'educand. Ensenyament integral. Foment de la participació, promoció de la responsabilitat individual i social. Eliminació de premis i càstigs. Llengua vehicular: el castellà.

Mont d'Or o Nou Mont d'Or. Professors: Palau Vera, Manuel Ainaud. Internat de tipus anglès. Ensenyament integral. Pràctiques i exercicis froebeliens per a l'adquisició de coneixements i aptituds, Montessori, lectoescriptura. Curs preparatori, centres d'interès de Decroly: l'infant i les seves necessitats, l'infant i la societat, l'infant i les plantes. Andreu Nin criticà el seu caire aristocràtic i que la llengua d'escolarització fos el castellà.

Escola Vallparadís (Terrassa). Galí, Martorell, Marcel·lí Antich, Narcís Masó i Valentí, Enric Gibert i Camins, Joan Llongueras i Josepa Herrera i Serra. La seva concepció pedagògica radicava en l'escola viva, on l'alumnat pogués desenvolupar-se d'una manera franca, lliure i completa, contextualitzada en el medi físic i en l'entorn social i humà. Ni premis ni càstigs. Ús escolar de la premsa diària. Setmanalment, una hora de contes, dues de música —cançons i expressió rítmica—, dues d'educació física i dues més per a cultiu de plantes, formació de col·leccions i cria d'animals. Bilingüisme, amb el català com a llengua preferent.

Escola del Bosc. Manuel Antolí i Rosa Sensat. Aquesta escola adoptà bona part dels principis de l'Escola Nova que ja s'havien experimentat en assaigs

pedagògics en altres països europeus, com ara Bèlgica, Suïssa, França, Itàlia i Anglaterra, i que a Catalunya s'estaven aplicant en altres centres privats d'ensenyament renovador. L'Escola del Bosc fou el primer centre oficial en el qual es van desenvolupar aquests principis. Es pretenia formar l'alumnat per a la vida, no només amb coneixements, sinó vivint-la amb dinamisme, estimulants l'activitat dels infants tot valorant-ne les pròpies experiències i observacions. Castellà els primers anys i català a partir del 1918.

Escoles de formació de mestres i altres centres. Escola d'Estiu, Estudis Normals i Escola Normal Generalitat-Estat, continuadores de l'Escola de Mestres de Joan Bardina (centre privat).

Hi havia molts altres centres a tenir en compte. Entre els públics: escoles a l'aire lliure, escoles de la Mancomunitat, escoles del Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona (organisme significatiu durant la República) i altres ajuntaments, especialment Girona.

Entre els centres privats, es poden destacar els següents: Sant Jordi, Mossèn Cinto, escoles catalanes del Districte II i VI, Acadèmia Miralles de Sabadell, Liceu Escolar de Lleida, Patronat Domènec, Mútua Escolar Blanquerna, Escola Marcel·lí Antich de Badalona, Escola S'Agaró, etc.

3.2. LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA DINS DEL MOVIMENT OBRER

Com ja he indicat, hi hagué diversos mestres, amb títol o sense, que seguien l'ideari escolar del moviment llibertari, encapçalat per Ferrer i Guàrdia, amb resultats irregulars, en part a causa de les dificultats polítiques per poder-lo desenvolupar. Em limitaré a deixar constància de tres de les escoles més renovadores:

— Escuela Moderna, de Ferrer i Guàrdia. Trets polítics i pedagògics i influències

— Escola laica anticlerical.
 — Defensa de la solidaritat comunista.
 — Coeducació de sexes i de classes.
 — Optimisme racionalista. Valoració de la ciència experimental. Ètica darwinista. Lligam escola-medi. Contactes amb la natura. Adscripció al moviment higienista.

— Abolició dels premis i dels càstigs.
 — Llengua d'escolarització: el castellà.
 — Influències: educadors anarquistes, republicans radicals francesos, Rousseau, Tolstoi, Ellen Key, Eslander, Spencer, Ardigò, Haeckel.

Escola Integral, d'Alban Rosell (Montgat, Sabadell)

Gran admirador de Ferrer. Havia treballat amb ell, però creia que no era un bon pedagog i que calia tornar al model d'escola integral de Paul Robin, tot seguint les recomanacions de P. Kropotkin (1898). No oblidava Tolstoi, ni Pestalozzi. Recordava les experiències de Cels Gomis i Bartomeu Gabarró i era enemic de tot tipus de militarisme. Per això, era contrari a les experiències dels *boys scouts*. No veia possible l'escola gratuïta i no creia en el parany d'una escola estatal gratuïta deformatora de les consciències.

Escola Natura o Farigola del Clot, de Joan Puig i Elias

Centre diürn i nocturn. Escola pilot del racionalisme, barreja d'escola activa i d'escola racionalista. Participació dels pares, règim de coeducació. Fraternitat mestre-alumne. L'escola publicava un butlletí. Interès per la música i el teatre.

Joan Puig i Elias, segons els seus seguidors i deixebles, era més proper a l'apòstol que al pedagog. Contrari al fatalisme i al determinisme. Va ser president del CENU.

Hi va haver moltes altres escoles vinculades als ateneus llibertaris i republicans. Altres educadors racionalistes van ser, entre altres, J. Casasola, J. Roigé, Josep Torres Tribó i Floreal Ocaña.

4. ELS CANVIS EN L'ENSENYAMENT DE LA DONA

— Regularització de la matrícula universitària per a les dones (1910).

— Creació a Barcelona d'un Institut Femení de segon ensenyament (1910).

H. Giner.

— Establiment de carreres específiques per a la dona a càrrec de la Diputació de Barcelona.

— Establiment per part d'algunes institucions privades de centres per aixecar el nivell cultural i professional de les noies.

Algunes feministes laiques destacades van ser Teresa Mañé (Soledad Gustavo), Teresa Claramunt, Amàlia Domingo i Àngels López Ayala.

Entre el feminisme vinculat al catalanisme, cal recordar els noms de Dolors Monserdà, Carme Karr, Francesca Bonnemaison i Rosa Sensat.

Reprodueixo algunes frases que ens dibuixen, en certa manera, el pensament de cadascun dels grups, entre els quals destaquen, en més d'una ocasió, les coincidències.

Feminisme laic:

En España están cerradas para la mujer los oficios y carreras que dependan del estudio, con el pretexto que no tiene inteligencia para cursarlas... (Teresa Mañé)

La mujer es y ha sido para el hombre un ser incapacitado para todo y, salvo muy honrosas excepciones, nadie durante tantos siglos la ha defendido de su usurpación de facultades. Se la ha considerado como el eterno niño (Teresa Claramunt).

Hay que despertar a esas dormidas siervas que besan las argollas que las aprisionan (Amàlia Domingo)

Feminisme vinculat al catalanisme:

[...] la injustícia que em privava dels drets de ciutadania, dels quals, en canvi, gaudeixen l'escombriaire del carrer, el mosso, el criat... (Carme Karr)

No. La dona en les seves reivindicacions no pretén lluitar contra vosaltres; no es tracta de buscar la competència amb vosaltres, sinó de duplicar energies al vostre costat...

En aquesta lluita no us podeu negar a ajudar-la. I llavors vencerà (Leonor SERRANO, *Conferència Ateneu Barcelonès*, 1916)

Aplicació de les ciències a l'alimentació, lliçons vinculades a les pràctiques de cuina.

Aplicació de les ciències al coneixement de matèries de vestir i llur conservació, en relació als ensenyaments pràctics de rentar i planxar.

Aplicació de les ciències al coneixement de l'individu i la seva vida a la llar. «Lliçons de Fisiologia, Higiene, Puericultura i Economia domèstica» (Rosa SENSAT, *Aplicació de les ciències a l'ensenyament de la llar*)

5. EL PARÈNTESI DE LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

Les dictadures de 1923-1930 i 1939-1975 van actuar decisivament contra els diferents plantejaments abans esmentats per tal de salvar els valors de la unitat de la pàtria espanyola, basada en «una sola llengua, el castellà, una sola religió, la catòlica» i en un pilar fonamental, la família. El primer assaig el va portar a terme el general Primo de Rivera, de fet, un precedent de la dictadura franquista.

La política repressiva en aquest període, que va mantenir la Mancomunitat de Catalunya fins al gener del 1925, però sense cap mena de protagonisme, queda reflectida en els casos següents:

— Afer Dwelshauwers. Aquest psicòleg belga fou acomiadat del seu càrrec a la Diputació de Barcelona purament perquè era estranger. La majoria dels pro-

fessors (al voltant de cent cinquanta) de la Universitat Nova, centres docents dependents de la Mancomunitat, foren també acomiadats a causa del seu suport a l'esmentat psicòleg.

— Dura repressió contra el catalanisme i el moviment llibertari, sobretot en el camp de la llengua i de l'ensenyament en general.

— El moviment renovador de qualsevol tendència es va refugiar totalment en la iniciativa privada. Neixen la Mútua Escolar Blanquerna i l'Ateneu Polytechnicum.

6. LA REPÚBLICA. INTENTS DE CANVI. LIMITACIONS POLÍTIQUES I PEDAGÒGIQUES

Heus aquí alguns trets que caracteritzen els intents de canvi i els problemes que hom trobà en el camí vers nous horitzons.

— Arran de les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931, dos dies després es va proclamar la República amb un gran fervor popular. El dia 17 es va restablir l'organisme suprimit el 1714, la Generalitat de Catalunya, que es regirà per un futur Estatut.

— La Constitució de desembre del 1931 limità l'Estatut de l'agost del mateix any, en el qual l'ensenyament depenia directament de la Generalitat. Així doncs, l'Estatut de setembre del 1932 implantà una dualitat estructural: Estat-Generalitat.

— Les reivindicacions del Pressupost Extraordinari de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona del 1908 (bilingüisme, laïcisme, coeducació, dignificació econòmica i professional del mestre) es fan realitat. El mestre esdevé el primer ciutadà de la República.

— La dona adquireix drets polítics. Més integració de les noies al batxillerat.

— La Llei de congregacions i associacions religioses (juny del 1933) limita les facultats educatives de l'Església, que, a la pràctica, però, es mantenen fins a la guerra.

— La pedagogia esdevé disciplina universitària, amb Joaquim Xirau com a figura principal.

— L'ètica republicana suplanta l'estètica del Noucentisme.

— Realitzacions interessants: Escola Normal experimental i Institut Escola del Parc, establerts el 1931, i la Universitat Autònoma, creada el 1933. També caldria recordar els instituts escola Pi i Margall i Ausiàs March, establerts el 1933, i el de Sabadell, que va néixer el 1936, en plena guerra.

— La societat civil adquireix un gran protagonisme.

Arran de l'intent de cop d'Estat de juliol del 1936, que comportà la persecució religiosa, els religiosos abandonen les seves escoles. La pèrdua de poder del Govern central determinà que la Generalitat esdevingués, durant un temps, el veritable poder a Catalunya. Això va significar, pel que fa a l'ensenyament, l'aprovació i l'endegament del CENU (Comitè o Consell de l'Escola Nova Unificada), organisme dependent de la Generalitat, sota el control dels sindicats.

Ens manquen dades globals per fer valoracions definitives pel que fa als resultats escolars pràctics en aquests anys.

— Quant al projecte, l'organigrama s'avançava al seu temps: trenta-quatre anys a la Llei general d'educació i cinquanta-quatre a la LOGSE (Llei d'ordenació general del sistema educatiu).

— Respecte a la realització, es presentaren problemes d'aplicació a causa de les condicions de la guerra i els mestres en exercici criticaren les facilitats que s'atorgaren per obtenir el títol de magisteri. El CENU, però, va garantir l'ensenyament durant la guerra.

7. EL PROBLEMA DE LA LLENGUA EN EL PERÍODE 1900-1938

Partint de l'opinió d'alguns personatges representatius i l'herència històrica, us intento explicar les dificultats que es van trobar per avançar en la catalanització de l'escola, que fins a la proclamació de la República només es va poder implantar en les escoles privades i en els centres dependents dels organismes públics catalans. Des de les esferes governamentals, hom no preveia la incorporació del català a l'escola, com pot deduir-se dels exemples que us poso a continuació, provinents de personatges molt influents i representatius:

Debe ser una la doctrina en nuestras escuelas y unos los métodos de enseñanza a que es consiguiente que sea también una la lengua en que se enseña y que esta sea la lengua castellana. (*Informe Quintana*, 1813)

En las escuelas de España no se puede admitir que se enseñe en idioma o dialecto que no sea el español. (Comte de Romanones, 1902)

El catalán puede ser empleado como medio para enseñar el castellano a aquellos que no lo sepan pero nada más... (Comte de Romanones, 1916)

La imposición de la lengua española es acaso la mayor obra de cultura de España. (Miguel de Unamuno)

Segons el mateix Unamuno, el millor que es podia fer amb els altres idiomes de l'Estat era:

...dejarlos que mueran en paz, sin ejercer sobre ellos violencias ni acelerar su natural tisis, pero sin permitir tampoco que se trate de prolongarles la vida de una manera oficial. (*La Ven de Catalunya*, 1 agost 1908)

Hermenegildo Giner de los Ríos, tot i una certa comprensió envers la literatura catalana, mostrava clarament la seva posició envers la llengua escolar:

Hoy vais con un motivo, mañana con otro, como ese de la Escuela Montessori, por bajo de la cual, con no ser más que Montessori, vemos que preparáis también un nuevo peligro. Porque ése es otro jalón que colocáis para hacer la Escuela catalana, atrayendo a la gente con los espejuelos de la novedad, para que incautamente vayan a formar la escuela que en realidad no es montessorismo; en realidad, eso es catalanismo.

Nosotros queremos que el día de mañana se constituya Cataluña, no como queréis vosotros, sino como una región; y toda España la reunión de todas estas regiones; [...] donde sea una la enseñanza, entregada en tutela y como función social más alta, al Estado Nacional, como decía Pi y Margall, y que esta enseñanza, por consiguiente, no puede ser en vascuence, ni en gallego, ni en catalán, sino que ha de ser castellano, en todos y cada uno de sus órdenes, y en todos y cada uno de sus grados. (*Las Juventudes Republicanas Radicales*, 1916)

Des de Catalunya, les coses es veien d'una altra manera:

Mirant-me la meva llibreria, he pensat més d'una vegada en el que he tret de l'idioma de Castella i el que perdria si l'oblidés per complert [...] El castellà intel·lectualment m'ha servit d'intermediari inútil entre el català i el francès, m'ha obligat a un treball de traducció tota la vida i l'activitat intel·lectual posada en traduir, he deixat de posar-la en una altra cosa. (Josep Puig i Cadafalch, 1901)

La República començava amb bons auguris, per la qual cosa alguns intel·lectuals catalans varen creure, com per exemple Carner, que amb el nou règim la relació amb Espanya prendria un altre rumb. Una mostra d'això és el text que reproduïxo a continuació:

El castellà no serà ací exponent d'absolutisme vivificador, comerç de baixa cuina i compilador de fracassos. La noble llengua avui servida amb tant d'esclat per esperits lliures que són amics del dret, ja no farà el paper a Catalunya de *patois* de la inferioritat. D'ara en endavant el castellà és promogut en l'estima dels catalans, a l'amor i respecte i estudi acurat d'una llengua de cultura. (Josep Carner, mitjan 1931?)

El temps demostraria que, malgrat una millor predisposició governamental, la realitat va estar molt per sota de les esperances que havia suscitat la República.

Tot i les novetats que ara us presento, els avenços, en el conjunt del període, foren més aviat migrats. Les limitacions legals hi tingueren un paper decisiu.

— La trajectòria efectiva de la Protectora, gràcies a una empenta més gran a partir del 1914, però frenada durant la dictadura de Primo de Rivera.

— Les *Normes ortogràfiques* i el *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra.

— Les Diades de la Llengua a la segona meitat de la dècada dels anys 1910.

— L'actitud a favor de la llengua de les institucions públiques catalanes.

— La introducció del català a l'escola pública a partir del 1931. El Congrés de la Protectora de l'abril del 1936 en plantejà, però, les mancances.

— Cal preguntar-se, però, dues coses: l'escola catalana i la renovació pedagògica van anar sempre de bracet, com generalment s'afirma? I, sobretot, va haver-hi propostes a favor del català com a llengua nacional?

No tot, però, va ser culpa dels espanyols. El país, abans de la proclamació de la República i després, tampoc no va estar gaire a l'altura, com intento exposar a continuació:

Cap dels ensenyaments substantius de l'escola no els tenim sistematitzats. Qui ens dona la norma per l'ensenyament de la nostra llengua? On és el material, on és l'estudi dels clàssics, on són la selecta d'autors, on és la crítica literària i gramatical que orientin l'esperit públic i facin viable la tasca del mestre? És que cada mestre en la seva escola s'ho ha d'inventar? (Alexandre GALÍ, *Butlletí dels Mestres*, 1922)

El mateix Alexandre Galí va continuar sent molt crític, en aquest aspecte, durant la República.

8. EL FRANQUISME EDUCATIU

8.1. PERÍODE 1939-1960

Heus aquí els seus trets més rellevants en el període 1939-1960:

— Espanyolisme exacerbant. *Caudillaje*, dictadura fèrria, Estat totalitari. Renovació total de la legislació.

— Maniqueisme. Bons i dolents. Retorn a l'escola tradicional: burocràtica, centralista, classista, conservadora, uniformista i polititzada d'acord amb els postulats del totalitarisme.

— Diferents formes de repressió. Depuració física, acadèmica, moral i psicològica.

— Subsidiarietat de l'Estat, sobretot a l'ensenyament secundari clàssic. Paper preponderant de l'Església, nacionalcatolicisme. Arran de la Llei d'ensenyament primari del 1945, l'Església podrà establir Escoles Normals, prerrogativa reservada fins aleshores a l'Estat.

— Exili i depuració política dels ensenyants, substituïts per personal addicte.

— Ús exclusiu de la llengua castellana com a llengua d'escolarització.

Aquest darrer aspecte queda reflectit en les citacions següents:

Estad seguros catalanes, de que vuestro lenguaje, en el uso privado y particular, no será perseguido. (Álvarez Arenas, general de les forces d'ocupació, *La Vanguardia Española*, 27 gener 1939)

Ha de manteners la unitat lingüística como elemento de poder, seguros, como Nebrija decía con razón, de que la lengua es compañera del Imperio. (*González Palencia*, cicle de conferències a la Universitat de Barcelona, 1939)

L'Estat esdevé confessional d'una sola religió, la catòlica.

Hombre no hay más que uno; religión una; como una sola es la verdad... Esta consideración es de máxima importancia, hasta el punto de acusar falsedad la pedagogía, la educación que no concediera a la religiosidad su carácter de constitutiva esencial, y su presencia, por lo mismo en todos los aspectos de la educación. (Andrés Sopena)

D'això se'n deriva que la pedagogia ha de ser espanyola, que significa catòlica, tradicional i revolucionària.

Estamos construyendo una Ciencia y una Técnica pedagógicas de contenido español y de sentido revolucionario y aquí no valen traducciones. No valen las pedanterías y barbarismos con que nos obsequiaban los botafumerios de la Institución Libre de Enseñanza. Nuestra Pedagogía, la que estamos construyendo ha de ser nuestra, es decir, católica, tradicional y revolucionaria. (*Revista Nacional de Educación*, abril 1941)

La finalitat de l'escola estarà dirigida essencialment al fi suprem, i per tant, cal que eviti tots els errors condemnats per l'Església.

[...] la escuela [...] ha de ser esencialmente educativa y sólo instructiva de manera accidental; es decir que ha de formar al hombre desarrollando todas las facultades y dirigiéndolas al fin supremo. (*Ezequiel Solana*, 1940)

Los principales errores condenados por la Iglesia son trece: el materialismo, el darwinismo, el ateísmo, el panteísmo, el deísmo, el racionalismo, el protestantismo, el socialismo, el comunismo, el sindicalismo, el liberalismo, el modernismo y la francmasonería. (Padre Ripalda)

L'autoritarisme i la disciplina, baluards de l'ensenyament tradicional, seran dues de les bases del sistema.

El maestro enseñará a los niños el respeto que debemos a las autoridades civiles y religiosas. Hay que hacer que se penetren de la necesidad absoluta de la autoridad, sin la cual, rotos los vínculos sociales, dominará la anarquía y el desorden.

Entre los castigos han de mencionarse, la vergüenza, la pérdida de puestos, el trabajo reservado, el aviso a la familia y los que producen algún dolor físico, como la reclusión, el castigo corporal, y, en último término, la expulsión de la escuela. (*Ezequiel SOLANA, Curso de Pedagogía*, 1940)

Un altre tret característic serà l'educació diferenciada segons el sexe. La dona serà reclosa novament a la llar. Les reivindicacions que començaven a fer-se efectives durant la República es faran totalment fonedisses. Heus aquí alguns exemples significatius de la nova moral:

A la mujer le ha reservado Dios los dolores del parto, los trabajos de la lactancia y de la primera educación de los hijos. (Pius XII, 11 novembre 1943)

Al hombre la primacía en la unidad, el vigor del cuerpo, los dones necesarios para el trabajo con que ha de proveerse y asegurar el sustento de la familia; a él le fue dicho en efecto «con el sudor de tu frente te ganarás el pan».

A la niña [...] como creadora de valores morales principalmente y colaboradora del hombre en el ejercicio de autoridad.

[...] al niño como futuro productor de valores económicos y como sujeto y autoridad y de fuerza.

El niño mirará al mundo, la niña mirará el Hogar. (*Francisca Bohigas*, 1942)

Una razón contra la coeducación. No sólo es cuestión de moral o de interés lo que repugna a la coeducación es que la naturaleza del educando, hombre o mujer, exige distinta educación. La organización cerebral de la mujer es distinta fisiológicamente a la del hombre, siendo también distinta la corriente nerviosa [...] (*A. AGUADO. Pedagogía elemental*, 1940).

8.2. EL FINAL DEL FRANQUISME. 1960-1978

8.2.1. *Canvis politicoeducatius*

L'entrada de l'Estat espanyol als organismes internacionals i els canvis econòmics interns originaran novetats en el món educatiu, sense, però, que canviï en l'essència el sistema polític i les coordenades morals en què el dit sistema se sustentava. Heus aquí alguns trets que definiran la nova situació educativa:

— Tímida obertura del règim a partir de Joaquín Ruiz Jiménez, en els nivells mitjà i universitari. Més racionalització del sistema escolar.

— Fiançament del nou sistema politicoeducatiu. El personal docent està constituït, en bona part, per ensenyants formats durant el franquisme. Pràctica desaparició de l'herència republicana.

— L'Església estableix una manera d'influir en la societat a través de l'educació. Creació, el 1956, de la FERE (Federación Española de Religiosos de Enseñanza), nou grup de pressió.

— Triomf del sistema capitalista a l'Estat. La renovació tecnocràtica esdevé important en el món educatiu.

La nova situació queda molt ben reflectida en el paràgraf següent:

Por una curiosa coincidencia histórica, el interés del Estado por los problemas educativos se despierta cuando el sistema de producción capitalista empieza a necesitar mano de obra cualificada. Desde este momento, como esta necesidad no se satisface de la noche a la mañana y de un plumazo, las medidas de democratización han continuado [...]. (Antonio LINARES, *Ruedo Ibérico*, 1966)

8.2.2. *Resistència cultural i educativa a Catalunya*

Aquesta resistència presenta diferents vessants:

— Recuperació de la pedagogia i la cultura republicanes i, sobretot, intents de recuperació de la llengua.⁶ Tenien menys controls les llars d'infants i el batxillerat que depenien de l'escola privada. L'escola primària estatal estava molt controlada per la Falange.

6. La resistència a l'absorció lingüística es manifesta des dels primers anys del franquisme, pràcticament sempre de manera clandestina, en classes privades de català.

— A partir de la segona meitat de la dècada dels cinquanta del segle passat, naixien les primeres escoles que farien possible el naixement del nou moviment de renovació encapçalat per Rosa Sensat. Alexandre Galí, Artur Martorell i altres educadors oferiren pautes per a les noves generacions.

— Les escoles vinculades al moviment suara esmentat acabaran creant, el 1977, el CEPEPC (Coordinació d'Escoles per a l'Escola Pública Catalana), que s'integrarà a l'escola pública a la segona meitat de la dècada dels vuitanta del segle passat.

— A partir dels anys setanta de la centúria passada, neixen altres moviments importants, a Girona per exemple, basant-se en la tradició de l'escola pública.

— A partir del 1966, es recuperen les escoles d'estiu, les quals es projecten als Països Catalans i a la resta de l'Estat. Recuperació gradual de l'escola catalana i democràtica.

— Dificultats per recuperar la tradició i adaptar-se a la nova realitat socioescolar, intentant superar la trampa tecnocràtica.

El paràgraf següent expressa la importància que donava el moviment a la integració a la realitat social.

L'Escola ha d'introduir els alumnes a la realitat social. En una societat democràtica els ha de fer conèixer les diverses opcions i els ha de donar progressivament la metodologia per analitzar aquesta realitat social i transformar-la cada cop de forma més autònoma, començant ja des de l'Escola. (*Per una nova escola pública catalana, XI Escola d'Estiu. 1976*)

A les velles influències pedagògiques que s'han anat recuperant s'hi afegiran altres corrents i mètodes:

- El cooperativisme escolar.
- L'escola soviètica, Makarenko.
- L'escola moderna de Freinet. La pedagogia institucional.
- Les experiències de Neil.
- La psicologia genètica de Piaget. Els testimoniatges de Milani i de Freire.
- Les darreres tendències: Bernstein, Stenhouse...

Pel que fa específicament al grup classe, apareixen noves preocupacions escolars: l'educació ambiental, cívica, per la pau, sanitària, viària, sexual, per la sostenibilitat, pel consum...

Abans de tancar aquest apartat, voldria esmentar dues qüestions:

— Entre les escoles de les congregacions religioses vinculades a la renovació pedagògica, especialment en aquests anys, destaquen els escolapis.

— Altrament, a partir de finals dels anys seixanta i principis dels setanta del segle passat, esdevé important, en l'àmbit politicoescolar, la influència del marxisme oficial, d'una manera especial a l'ensenyament. Aquest corrent ajuda a situar-nos en una nova òrbita i col·labora en la recuperació de la tradició perduda. Quan aquests grups sociopolítics s'integren al poder, però, acaben adoptant posicions conformistes, en la línia del conservadorisme de l'esquerra oficial europea.

9. EL MOVIMENT FEMINISTA

La reivindicació feminista és un dels fets més importants dels darrers quaranta o cinquanta anys. Al marge de la conscienciació de la dona, hi ha altres aspectes que ajuden a aquesta conscienciació i que, en certa manera, la complementen. Altrament, cal esmentar una sèrie de dones que capitalitzaren, als anys setanta del segle xx, el moviment des de diferents vessants i que amb el temps arrossegaran moltes companyes.⁷ Al marge de la fortalesa del mateix moviment, hi ha una sèrie de condicionants que convé recordar:

— El nou capitalisme dels anys seixanta genera necessitat de mà d'obra, amb la qual cosa augmenta la presència de les dones al mercat de treball.

— Al marge d'aquests canvis en el mercat de treball, no podem oblidar el fenomen del turisme, d'Europa cap a Catalunya i de Catalunya cap a Europa. Arran d'aquest fet, les dones del nostre país prenen consciència dels drets que tenen les seves companyes a l'Europa comunitària i en general a tot el món occidental.

— Les noies s'incorporen primerament al batxillerat, després a la universitat i recentment a les carreres tècniques. En el darrer decenni, la presència de les dones en el món intel·lectual i científic comença a tenir una certa importància.

— Continua la discriminació en els càrrecs directius, menys evident en el món acadèmic.

7. Posaria com a exemples en el cas català: Maria Aurèlia Capmany i Montserrat Roig, com a escriptores amb molta influència social; com a gran lluitadora, Lidia Falcón, i Mary Nash com a historiadora del moviment feminista de casa nostra, que ha estat un exemple per a una nova fornada de joves historiadores.

10. LA LLEI GENERAL D'EDUCACIÓ, LA MORT DEL DICTADOR, LA TRANSICIÓ I LA RECUPERACIÓ DEMOCRÀTICA

La LGE és, en realitat, el primer intent seriós d'incorporar l'estructura educativa de l'Estat espanyol a les coordenades de la Comunitat Europea, tot i que la situació política impedia l'entrada a les institucions comunitàries. Haurem d'esperar a la mort del dictador per «democratitzar» les institucions polítiques i, consegüentment, el món educatiu. La nova situació comportarà una sèrie de canvis que intento resumir.

Abans de la mort del general Franco i en els anys posteriors, convé tenir en compte:

- Els problemes per l'aplicació de la LGE en una situació política adversa.
- L'inici d'unes noves relacions entre l'Església i l'Estat, preludi de la gestació de l'escola concertada.
- La immigració d'altres zones de l'Estat abans de la mort del dictador, continuadora, en certa manera, de la immigració dels anys vint de la passada centúria. Hi ha una sèrie de diferències polítiques i geogràfiques que originen que la integració no es pugui considerar total ni molt menys. L'existència de grups clarament diferenciats no ha plantejat, malgrat tot, problemes reals de confrontació en cap moment.

Amb l'aprovació de la nova Constitució i el nou Estatut es configura l'Estat de les autonomies, que, en el cas català, originà en l'àmbit educatiu una descentralització de les funcions i, sobretot, la legalització de la nostra llengua com a llengua vehicular de l'ensenyament. Tot i això, s'observen canvis i llacunes:

- En primer lloc, cal parlar d'una reforma total de la legislació educativa estatal que arribarà al seu zenit amb l'aprovació, el 1990, de la LOGSE.
- En l'àmbit català, cal remarcar les lleis de normalització lingüística de 18 d'octubre de 1983 i 7 de gener de 1998. La seva gran aportació és la immersió lingüística⁸ i el reciclatge de català per als mestres; són lleis que afectaran molt més l'ensenyament primari que no pas el secundari.
- Amb la nova estructura, al marge de l'educació infantil, estan desapareixent els tres nivells tradicionals de l'ensenyament, primari, secundari i superior, que es converteixen en dos: universitari i no universitari.

8. El fet de decidir-se per una sola xarxa, en les primeres etapes en català, ha tingut un paper important per mantenir la cohesió social.

— L'Estatut ha quedat desvirtuat arran del seu desenvolupament per mitjà de lleis orgàniques. Ja fa un temps que es planteja el dubte de si actualment ens trobem enfront d'una autonomia o d'una simple descentralització.

— Tot i les aparences democràtiques, continua existint un control polític directe o indirecte.

— La Generalitat i els ajuntaments democràtics tenen limitacions pressupostàries i sobretot de decisió en relació amb l'organització general de l'ensenyament.

11. LA CRISI DE L'EDUCACIÓ. LA CRISI DE LA RAÓ. MODERNITAT I POSTMODERNITAT

Tot i que en el nostre país alguns dels problemes que exposo a continuació no apareixeran fins als anys vuitanta del segle passat, a Europa ja s'arrossegaven des de finals de la Segona Guerra Mundial. D'altra banda, apareixeran noves problemàtiques derivades fonamentalment de la globalització, i els paradigmes, tant tradicionals com renovadors, no han estat capaços de donar resposta a aquestes noves problemàtiques. Heus aquí algunes qüestions a tenir en compte:

— Des de finals de la Segona Guerra Mundial els problemes quantitius releguen a un segon terme la problemàtica qualitativa.

— Sorgeixen noves ciències, generalment de caràcter social, relacionades amb el món educatiu, que s'agrupen amb el nom de *ciències de l'educació*, que agafaren gran protagonisme als anys setanta del segle passat.

— A partir dels anys setanta, hi ha una aturada de la immigració de la resta de l'Estat, però a partir dels noranta, apareix una nova immigració de països àrabs, exsoviètics, de l'Amèrica Llatina i d'alguns estats asiàtics que planteja molts problemes a l'Administració i sobretot als docents, malgrat els esforços d'ambdós sectors.

— En aquest context, la nostra llengua es veu obligada a superar el repte de la supervivència en unes condicions internes i externes gens favorables.

Des de fa aproximadament uns vint-i-cinc anys ens trobem davant d'una nova conjuntura que no té per protagonista principal el món de la pedagogia. Hem d'enfrontar-nos amb nous problemes o amb altres que ja coneixíem i que potser no havíem valorat degudament. La tecnologia està tenint un impacte molt superior al que era previsible en tots els establiments docents. Ara per ara,

ens resulta certament difícil, des de l'anàlisi històrica, valorar l'abast real que adquiriran la modernitat i la postmodernitat. Per això, em limito a presentar-vos un parell de paràgrafs que ens poden ajudar a entendre les formulacions de la modernitat i la postmodernitat.

[...] la pedagogia filosòfica fou suplantada per una concepció pragmàtica i tecnocràtica que s'allunyava expressament de la reflexió i la metafísica [...] Així, doncs, la filosofia deixava de ser l'emparedada de la pedagogia com confirma el fet que les seccions de filosofia abandonessin l'aixopluc de les Facultats de Filosofia i Lletres. La pedagogia caminava —sota el paradigma de les ciències de l'educació— a la recerca d'una identitat que trobaria en el binomi saber-fer de la tecnologia el seu tret més característic. Ras i curt: l'educació havia d'estar al servei del poder tecnològic que representava una emergent racionalitat econòmica de caràcter neoliberal i transnacional.⁹

L'objecte de l'educació consistirà a aconseguir, mitjançant el coneixement, aquest home autosuficient i creador de la seva pròpia vida. En aquest sentit potser la postmodernitat se'ns presenta com l'únic discurs humanista veritablement constituït fins ara, simplement perquè fonamenta un home autosuficient i no dependent de morals externes (les religions) o de valors sociopolítics també externs (els marxismes). L'home postmodern és el veritable constructor i protagonista de la història ja que sols el desenvolupament de les seves capacitats li dona la possibilitat de constituir-se a si mateix.¹⁰

12. L'ESCOLA DEL FUTUR

12.1. LLIÇONS DEL PASSAT

El millor que hom pot dir de qualsevol procés educatiu és que posi el subjecte en condicions d'una nova educació. (John Dewey)

L'ideal que personalment tracto d'assolir: seguir sent infant fins al final. La infantesa és la fase creadora per excel·lència! (Jean Piaget)

9. C. VILANOU, «La pedagogia al deixant del segle XX», *Temps d'Educació*, núm. 24 (segon semestre 2000), p. 51.

10. A. COLOM, «La pedagogia al segle XX. Entre la modernitat i la postmodernitat», *Temps d'Educació*, núm. 24 (segon semestre 2000), p. 75.

12.2. LA VISIÓ DELS INFANTS

L'escola del futur és com una màquina de colorins. (Ribera)

A algunes hores tocarà biblioteca; i si tens set, estàs cansat o tens gana
prems un botó i et surt un llit, una ampolla o menjar. (Itziar)

Moltes gràcies a tothom.